

BERILO ZA NIŽJE STROKOVNE ŠOLE

Redkokatera šolska knjiga se je od osvoboditve naprej obdržala tako dolgo in brez bistvenih sprememb kakor »Berilo za nižje strokovne šole«, katerega avtorji so Bogomil Gerlanc, Josip Ribičič in Venčeslav Winkler. Vsi trije so znani ne samo kot izvrstni in dolgoletni šolniki praktiki na osnovnih, bivših meščanskih in vajenskih šolah in gimnazijah, ampak tudi kot književniki, zadnja dva pa sta naši mladini že dolgo znana in priljubljena pisatelja mladinskih del in šolskih knjig.

Kapitalistična Jugoslavija in posebno doba okupacije sta zapustili težke posledice tudi v našem strokovnem šolstvu, najbolj pa na naših vajenskih šolah, za katere nikoli ni bilo dovolj in primernih učnih knjig. Omenjena trojica je oskrbela zato po osvoboditvi za dve in triletno vajenske šole slovensko berilo, ki že petnajst let dobro služi v naših nižjih strokovnih šolah kot literarno čtivo naši vajenski mladini.

Več ko potrebno bi bilo, da prične mo kritično osvetljevati dosedanja in še obstoječa berila, česar se je doslej lotil le redkokdo, saj je v vseh dosedanjih letnikih Popotnika in pozneje Sodobne pedagogike, ki je, poleg Jezika in slovstva, najbolj poklicana znanstvena revija za temeljite strokovne ocene naših šolskih knjig, ki so imele in še imajo svojo določeno vlogo.

Pred leti sem bil poslal tov. Jamarjevi članek o Berilih za nižje strokovne šole, vendar kljub aktualnosti in iz ne vem katerega vzroka ni izšel. Ker je imenovana učna knjiga v rabi še danes na šolah druge stopnje — prej vajenskih šolah — menim, da bi bilo treba o njej spregovoriti.

Ze v začetku moramo ugotoviti, da npr. Berilo za nižje strokovne šole ne bi vzdržalo tako dolge življenjske dobe, če bi ne bilo po svojih izobraževalnih in etičnih tendencah, estetski in duhovni smeri ter idejno političnih vplivih neoporečno. Prav izbira priobčenih stvari v Berilu je njegova odlika. Njegovi sestavljavci so vsi, kot izkušeni učitelji in prosvetni delavci, dobro poznali izobrazbeno in duševno raven naše doraščajoče vajenske mladine, njihove težnje in potrebe. Zato so izbrali vse tiste pesmi in berila, odlomke tistih dramskih in leposlovnih proznih del in esejev, ki so umetniško in jezikovno dognani, visoko vredni in za mnogostransko izvednotenje bogati. Upoštevali so glavne vidike, ki odlikujejo dobro učno knjigo: da namreč tvori po svojem izboru del harmonično celoto, da je pregledna, duševni ravni učencev razumljiva in primerna, da odgovarja učno vzgojnim ciljem naše šole in družbe. V berilih je nevsiljivo in naravno upoštevan po vnesenih pozitivnih in negativnih likih ves register tistih vzgojnih vrednot, ki oblikujejo našega današnjega doraščajočega človeka in katere dajejo možnost za jezikovne, estetske, moralne, socialne, svetovnonazorske, zgodovinske idr. analize. Vsebinska nekaterih beril se posredno ali neposredno dotika tudi vprašanju materialne in duhovne kulture, vprašanju naše ekonomike in družbene ureditve. Marsikako delo v Berilu se da pevsko, dramatsko in likovno izvednotiti. Razen tega dado dovolj snovi za pravorečne, pravopisne, slovniške in govorne vaje, za pismene obnove, predelave, skrcitve, razširitve in dopolnitve po domišljiji in smislu. Vneseni odlomki proze in pesmi vsebujejo mnogo rekov, metafor, pristnih ljudskih izrazov, lepih novih tvorb, slogovnih zanimivosti in posebnosti. Berilo je prirejeno tako, da daje možnost za individualno, skupinsko in sklenjeno razredno delo. Kljub temu da se ravna izbira vsebine po reku »variatio delectat«, kar je upoštevati prav pri mladini, ne razdira Berilo potrebnega sozvočja, ki zveni iz vsebine, kjer je poudarjena življenjska radost, ljubezen do sočloveka, narave in domovine, socialnost, nesebičnost, požrtvovalnost, zvestoba, pogum, čut za pravico in resnico, za odgovornost in treznost, smisel za stvarnost, izobraževanje, higieno, lepoto, dobroto, razumevanje, vživljanje v tuje slabosti, boli in radosti, za pošteno veselje in obvladovanje težav in prenašanje osebnih neuspehov, obvladovanje samega sebe z močno voljo. Skratka: v posameznih zaključenih delih in v odlomkih je obsežno vse, kar vključuje življenjsko in družbeno bližino.

Koliko jezikovnega bogastva in lepote, koliko ljubezni do slovenske besede in domačije je npr. samo v narodopisni, literarno obdelani črtici »Krosna« Otona Župančiča! Prebrano delo nas sili, da iščemo lepih in originalnih slovenskih izrazov tudi na drugih področjih in k čemur navajamo našo mladino, tako npr. za kmečka in obrtniška opravila in orodje, za industrijske dejavnosti, pripomočke in izdelke i. p. Koliko snovi za razgovore in razprave z mladino da lahko odlomek »Kazen« Toneta Seliškarja ali Prežihov »Dihurček«! O nekdanjih razmerah v zasebni obrti in na veliki kmetiji ne bi mogla razložiti učencem nobena dolgovezna razprava boljše kot omenjeni deli; to velja tudi za Finžgarjev odlomek »V tovarni« ter Šiškov »Stavka v tovarni Eifler«, ko go-

vorimo o razmerah v tovarnah v kapitalistični dobi. Najsi beremo z mladino Aškerčevo »Zimsko romanco« ali Kosovelov »Oreh«, Klopčičevega »Komandanta Staneta« ali Kajuhovega »Kralja Matjaža«, prav povsod lahko izluščimo iz teh del socialne, nacionalne in obče človeške probleme, ob katerih se mladina uči, vzgaja, oblikuje, razmišlja, ocenjuje in izreka svojo sodbo o ljudeh, dobah, razmerah in o besedni idr. umetnosti.

Avtorji berila so upostavili tudi pomanjkanje priročnika za literarno zgodovino, s tem da so z glavnimi podatki v drobnem tisku in s sliko besednega umetnika le-tega učencu približali in tako zamašili dolgo zijajočo vrzel, kar je šele letos tudi za šole druge stopnje po tolikih letih temeljiteje opravil dober pomožni učbenik Francke Varlove »Naši književniki in njihova dela«, izdan pri Založbi Obzorja v Mariboru. Zelo praktično je po abecedi razporejeno kazalo vseh v Berilu upoštevanih književnikov ter še posebej njihovih portretov, katerim so priključeni življenjepisi. Pri tem pa v Berilu pogrešamo dela naših književnic, vsaj najvidnejših (Kvedrova, Tauferjeva, Vašetova, Malenškova, Miheličeva) ali vsaj pregleden članek o deležu naših žena v slovenskem slovstvu. Prav bi bilo, ko bi bili vsaj imenoma navedeni najvidnejši besedni umetniki drugih jugoslovanskih narodov ter velikani svetovne književnosti; morda tako, da bi ob glavnih predstavnikih našega slovstva navedli njihove sodobnike ali nanje vplivajoče literarne osebnosti drugih narodov ter prevode njihovih del v slovenščino ter naših predstavnikov iz vrst besednih umetnikov v tuje jezike.

Glede na novi minimalni učni načrt za »Slovenski jezik z estetsko vzgojo« »v tistih vajenskih, industrijskih in drugih šolah s praktičnim poukom, ki se presnavljajo v poklicne šole«, kot to navajajo Objave republiškega sekretariata za šolstvo št. 1 v februarju 1964, bo morala nova izdaja dopolnjenega Berila upoštevati tudi druge panoge umetnosti, za kar bi kazalo vnesti vsaj po en dober informativen članek o vsaki umetnostni zvrsti in o njih ustvarjalcih ali vsaj po en lep življenjepis morda Gallusa, Čajkovskega, Verdija, Michelangela, Meštroviča, Groharja, Jakopiča z obrazložitvami v drobnem tisku.

Tudi slovarček tistih tujk, ki nastopajo v Berilu in v dnevnem tisku, bi bil lahko priključen Berilu, ravno tako tudi najnujnejši komentar k določenim pesmim in proznim odlomkom ter esejem, kar bi omogočalo učencem temeljitejše samostojno domače delo. Priporočljivo bi tudi bilo, ako bi vnesli v Berilo vsaj eno celotno novelo, kot je to posrečeno storila svojčas Erna Muserjeva v Novem berilu, kjer je objavila Kersnikovega Otroškega dohtarja in Prežihove Samorastnike v celoti. Bila bi pa ob takem delu potrebna še razčlemba glede na čas, v katerem se zgodba dogaja, glede na kraj ali pri-zorišče, na osebe s karakteristikno značajev, z navedbo vzornega in močno strnjene-ga povzetka, glede na idejo, ki jo delo izraža in tudi na literarnozgodovinsko stran dela in na kritični odnos s stališča naše družbe. Nazadnje bi moralo biti navedeno vprašanje, kakšen je čustveni in kritični umski odnos učenca do dela. Če hočemo namreč učence naučiti neko delo kritično vrednotiti tj. razčleniti, če hočemo, da se bodo vmislili in včutili v umetnino jim ne smemo vsiljevati svojega mnenja, ampak mu moramo iz nje-govih emocionalnih in intelektualnih izhodišč pomagati, da pravilno osvetli določena vprašanja, ki mu jih delo odpira.

S tem in morda s še kakimi dostavki, predvsem pa z nekaj brezhibnimi reprodukcijami kakega domačega in tujega likovnega dela ali likovnika, bi se še povzdignila vrednost Berila. Ker bi pa s tem en sam učbenik veljaven za vsa tri leta, kot doslej, nujno narasel in bi bil tako nepregleden, kar bi oviralo organsko rast izobrazbene ravni učenca, bi rad izrazil že vsa leta tlečo in na sestankih izpovedano željo vseh, ki po-učujejo na šolah druge stopnje, prav tako pa tudi željo učencev in učenk na teh šolah, da bi samo koristilo stvari, ako bi Berila v bodoče izšla za vsak razred teh šol posebej. Če je v prvih letih veljala ista knjiga za vsa tri leta, je bilo ob takratni strukturi vajenskih šol in pri izobrazbeni ravni takratnih učencev, ki so prihajali na vaješke šole iz dokončane srednje in nedokončane višje stopnje osnovne šole ali nižje gimnazije pa tudi iz praktičnih in ekonomskih vidikov učenca in šole opravičljivo. Danes pa se je že prav na teh šolah izvršila velika sprememba in je ves nivo mnogo višji in zahtevnejši; poleg tega ima veliko vlogo tudi psihološki vidik, ki nujno zahteva pestrejši učbenik in to posebej za vsako starostno in izobrazbeno stopnjo, kar dela učencem učno knjigo aktualno in zanimivo ter olajša glede na izbiro sestavkov in pesmi tudi v tem do neke mere potrebno sistematičnost.

Prav zato se tudi pogosto pojavlja na slavističnih aktivih za strokovne šole mnenje, ali ne bi dodali Berilom še vsebinsko, slogovno in jezikovno pomembne in značilne članke ali njih odlomke naših esejistov, kritikov, strokovnjakov raznih poklicev,

znanstvenikov in državnikov in državnih, da bi mogli tako učenci primerjati poljudno-znanstveni, znanstveni in beletristični slog in da bi se navadili tudi na branje takih del, ki jih deloma upošteva že sedanje Berilo. Seveda so mnenja deljena, češ da taki »omnibusi« niso primerni, ampak naj berilo za pouk slovenskega jezika zajema samo snov iz leposlovja, medtem ko so spet nekateri mnenja, da jezikovno vzgledni članki iz drugih področij nikakor ne bi kvarili estetske harmoničnosti take čitanke, ampak bi jo le dopolnili.

Naj bi torej ta člančič izzval bolj poklicane, da kritično obdelajo, upoštevajoč vse jezikovne, tehnične, estetske, vzgojne, izobraževalne, dušeslovne, mentalno higienске idr. momente, bodisi to Berilo in vse druge naše šolske knjige za slovenski in srbsko-hrvatski ter makedonski jezik (jezikovno tudi za druge predmete). To bi na eni strani vzpodbujalo šolnike in strokovnjake k sestavljanju neoporečnih učnih knjig, na drugi strani pa bi vse poučujoče prisililo k temeljitejšemu izvrednotenju naših šolskih beril, ki ne smejo biti le priročniki za testiranje sposobnosti v branju, za iskanje primerov za stavčne in besedne analize, za govorne in spisne vaje, kar je seve potrebno, ali celo za oddih, ampak bogata zakladnica za mnogostransko in poglobljeno obdelavo. Predvsem pa naj sprednja izvajanja dajo nekaj blagohotnih vzpodbud za izpopolnjeno izdajo Beril za drugostopenjske poklicne šole.

Alfonz Kopriva

Zapiski

IZ KAMNA KRUH

(O zadnjem predavanju Ivana Cankarja 1. junija 1918. leta)

Šlo je h koncu četrto leto prve svetovne vojne. V izmučeni Ljubljani se je kot povsod nakopičilo nezadovoljstvo z vojsko in Avstrijo. Vse je pričakovalo skorajšnjih sprememb, predvsem pa konca neštetim žrtvam na fronti in lakoti v zaledju. Skratka, stanje je bilo izredno zaostreno, približeval se je veliki polom starega reda.

V tej dobi, 1. junija 1918. leta, je imel Ivan Cankar predavanje z naslovom »Slovenska kultura, vojna in delavstvo«. Priredilo ga je ljubljansko kulturno društvo »Svoboda« in vabilo svoje člane nanj. Socialnodemokratski dnevnik »Naprej« je nekaj dni zaporedoma opozarjal svoje bralce, da pridejo na pisateljev večer.

Predavanje je bilo v Mestnem domu. Dvorano so napolnili številni poslušalci, med katerimi so prevladovali preprosti ljudje, ljudje dela.

Tudi mene je potegnilo na predavanje. Ni še bilo leto, odkar sem iz rudarskega Zagorja prišel študirat v Ljubljano; obiskoval sem drugi razred realke, vnikal v mestno življenje, žejno iskal, podobno vsem, izhoda iz tedanje neznosnosti. Seveda sem hotel videti Ivana Cankarja, ki ga je mladina tedaj strastno brala, saj dotlej nisem imel priložnosti videti, kako izgleda pisatelj, okrog katerega se je vnelo toliko sporov.

Moram pripomniti, da sem že v osnovni šoli bral Cankarja, kar gre zahvaliti »Družinskemu koledarju« za leto 1913, ki ga je izdala slovenska socialnodemokratska stranka. V tem koledarju — pravzaprav pa izredno pestrem in simpatičnem zborniku, ki je priobčil najraznovrstnejše čtivo z ilustracijami, od političnega pregleda domačih in mednarodnih dogodkov do poljudnih informacij, zgodovinskih črtic ter leposlovnih prispevkov — je Ivan Cankar objavil zgodbo »Šopek cvetic«, ki opisuje revščino dunajskega predmestja, in satiro na domače politične razmere »Od Vrhnike do Borovnice«. Ker smo se domá naročili na ta koledar, smo ga brali in pogosto pregledovali zaradi zanimivosti v njem in mikavnosti. Cenzura je v političnem obzoru črtala cele odstavke, zato so bili ti odstavki kar s škarjami izrezani iz koledarjevih strani, ki so z luknjami zijale v nas, takratne bralce. Ni čuda, da smo prav vrstice okrog teh lukenj še posebej pazljivo brali. In tam, na primer, je bilo: »Kakor povsod bo tudi v Rusiji edinole socializem izvršil kulturni in materialni preporod.« Tako so pisali leta 1913!

Na odru sem torej videl — prvič in zadnjič — Ivana Cankarja, čigar črtica »Šopek cvetic« me je močno prevzela, a satira »Od Vrhnike do Borovnice« spravila v razposajeno voljo — verjetno mi je tudi budila kritičnost do tedanje slovenske politike. Pisatelj je bil videti utrujen, izčrpan. Govoril je tiho, pa smo ga v tišini vsi slišali. Ko je končal predavanje, so mu stavili vprašanja. Odgovarjal je nanje. Zadnje vprašanje, ki